

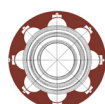
Äspinge kyrka

Lunds stift

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

HENRIK NILSSON 2018-05-08

Max Laserna
Byggnadsantikvarie

Svenska kyrkan
LUNDS STIFT

Äspinge kyrka

Hörby församling, Frosta kontrakt, Lunds stift, Hörby socken,
Äspinge 3:8, Hörby kommun, Skåne län, Skåne.

Beskrivning och historik

Kyrkomiljön

Äspinge kyrkby ligger cirka 5 km nordväst om Hörby i ett småbrutet odlingslandskap typiskt för Mellanskåne. Några hundra meter väster om byn finns en skogsklädd kulle som rymmer ett gravfält från järnåldern med ett flertal stensättningar, bland annat en domarring. En kontinuitet av bosättningar på platsen sedan äldre järnålder är sannolik och på 1200-talet uppfördes den nuvarande kyrkan. Församlingen bildade länge ett pastorat tillsammans med Fulltofta, där Äspinge initialt var moderkyrka. Någon gång, möjligen under 1500-talet, förändrades förhållandena till de omvända och Äspinge blev således annexkyrkan till Fulltofta. Följaktligen kallas den 8 km långa vägen med medeltida anor mellan de båda kyrkorna för ”Prästavägen”.

Innan 1800-talets skiften var de flesta av byns gårdar samlade direkt norr om kyrkan. Nordväst om Äspinge anlades 1886 en station vid järnvägslinjen mellan Hörby och Kristianstad, och ett decennium senare ett bränneri i anslutning till stationen . Någon

Flygbild över Äspinge kyrka 2015, tagen från väster. Foto: Pär-Martin Hedberg.

mer betydande bebyggelse uppstod emellertid aldrig kring stationen och på 1960-talet lades den ned. Idag består byn av några kvarliggande gårdar samt gathus utmed gamla landsvägen. Skola och lanthandel fanns i byn fram till 1970-talet.

Fram till 1920-talet benämndes byn Östra Espinge. Lokaliseringen på Linderödsåsens västra sluttning med små lövskogsdungar tros vara bakgrunden till namnet, som då skulle avse en trakt där trädslaget asp var vanligt förekommande.

Kyrkobyggnaden

Äspinge kyrka uppfördes under 1200-talets första del som en romansk stenkyrka med långhus samt smalare och lägre kor med halvrund absid. Ingångar fanns i söder och norr. Långhuset utgörs idag av tre travéer som alla är medeltida, men var troligen endast två travéer långt vid uppförandet. Den västra travéen skulle kunna vara nedre våningen av ett senare tillkommet torn, som sedermera delvis rivits och införlivats i långhuset. Kyrkan valvslogs under medeltiden, troligen på 1400-talet, och de spår av kalkmålningar som idag syns på bågar och valvkappor tros till största del ha utförts runt 1550, vilket är ovanligt sent med tanke på att traditionen med kalkmålningar försvann i och med reformationen som i Danmark skedde 1536. Man bör även kunna anta att vapenhuset söder om kyrkan tillkommit under senmedeltiden.

Under 1600-talet fick kyrkan sin nuvarande predikstol, vars upphovsman är okänd, och 1746 tillkom altaruppsats av den i regionen produktive träsnidaren Johan Ullberg. Ett gravkor som anslöt norr om långhuset bör ha tillkommit före 1743, då överstelöjtnanten George Gustaf Schlippenbach som ägde Äspinge Södergård och var den som uppförde gravkoret avled.

Under 1800-talet sker en rad förändringar som i stor utsträckning ger kyrkan det utseende den har idag. 1824 rivs det Schlippenbachska gravkoret och kyrkan förses med stora rundbågiga fönsteröppningar. Sockenstämman beslutade även att hela kyrkan skulle rappas utvändigt och vitmenas invändigt. Möjligen hade kyrkan exteriört varit oputsad fram tills dess, men det skulle även kunna röra sig om rent underhåll. Invändigt flyttas predikstolen från norra till södra sidan och ett korskrank avlägsnas.

1844 uppfördes västtornet efter ritningar av byggmästare Magnus Cederholm i Hunneberga. Hit överfördes de båda kyrkklockorna som tidigare hängt i en fristående klockstapel. När kyrkan fick ny entré i väster genom tornet blev vapenhuset i söder överflödigt och revs ett par decennier senare, 1865. Vid denna tid hade diskussioner även förts kring att riva kor och absid för att utvidga långhuset med två travéer åt öster. Lösning på den platsbrist som låg bakom planerna kom i stället att bli en väl tilltagen läktare som sträckte sig över långhusets västra halva. Av besparingsmässiga skäl såldes kyrkans koppar- och blytak och ersattes av järnplåt. Ett år senare, 1866, utvidgades kyrkogården på klockareannexets mark söder, öster och norr om kyrkan. Den äldsta kända orgeln i kyrkan tillverkades 1876 av Carl August Johansson, Hovmantorp. På 1890-talet utvidgas kyrkogården ytterligare genom en ny del i norr och år 1900 tillkommer en ny orgel byggd av Eskil Lundén i Göteborg. 1902 genomgår interiören

*Interiören foto-
graferad 1929 med
kvadermålade vägg-
ar och den tidigare
bänkinredningen.
Bilden hämtad från
Riksantikvarie-
ämbetets Kulturmil-
jöbild. Foto: Erik
Andrén.*

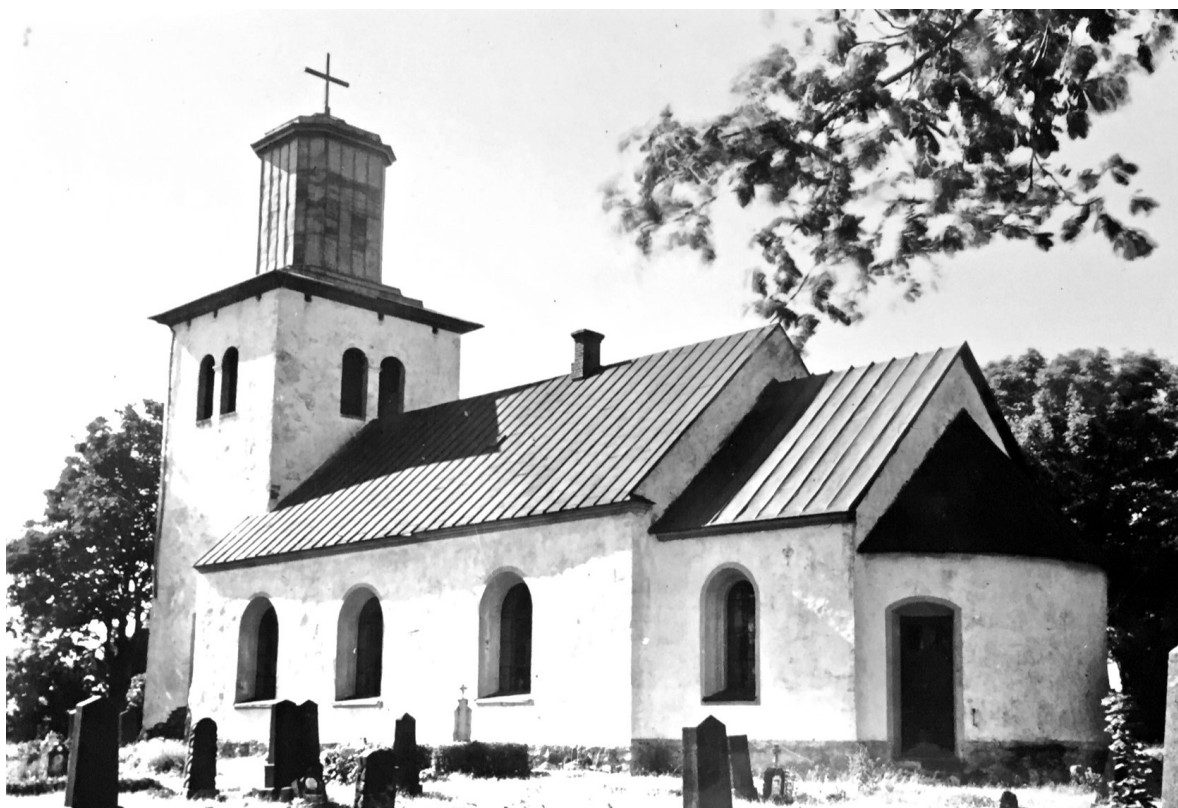
en restaurering som bland annat omfattar väggar, valv, dörrar, fönster samt den fasta inredningen i trä. Ornamenterat måleri på valvbågarna utfördes av målarmästare Fritz Peterson i Hörby. Möjligen är det också vid detta tillfälle som stora delar av interiören kvadermålas. 1932 tillkommer den yngsta delen av kyrkogården i nordöst kyrkogården och 1938 dräneras marken kring kyrkan. Det senare arbetet ingick in en restaurering under ledning av länsarkitekt Nils A. Blanck som i övrigt hade snarlik omfattning som den 1902. Av äldre bilder att döma är det vid denna restaurering som väggarnas kvadermålning kalkas över.

1948 uppförs ett bårhus på den nya kyrkogården och två år senare byts kyrkans takplåt ut mot tegel. Samma år installeras mekanisk klockringning

1952 genomförs en omfattande interiör restaurering som ännu präglar kyrkan. I domkyrkoarkitekt Eiler Græbes program sägs arbetena i huvudsak omfatta: ny slutna bänkinredning, läggning av furugolv i bänkkvarteren, komplettering av tegelgolv (vilket tycks ha slutat med komplett nyläggning), flyttning av dopfunt och predikstol samt ny trappa till den sistnämnda, nya dörrar mellan vapenhus och långhus, ny trappa till tornet, insättning av innerfönster av ek, borttagning av kaminer och installation av elektrisk värme och belysning samt invändig ommålning. Predikstolen och den bemålade dopfunten konserveras av C.O. Svensson från Göteborg. Kalkmålningar i de romanska byggnadsdelarnas valv friläggs och konserveras. Under restaureringsarbetet påträffas under golvet den romanska altartrappan bestående av sju sandstenskvadrar. Norr och söder om triumfbågen hittas fundament till tidigare sidoaltare och inmurad i triumfbågen en skulpterad bit virke som utgjort trabesbjälke men som innan det möjligen ingått i den ursprungliga takstolen. I murverken noteras spår efter kyrkans ursprungliga norr- och sydportaler.

Tio år senare, 1962, beställs en ny orgel och läktaren förkortas och ombyggs till orgelläktare efter ritningar av arkitekt Finn Ditlevsen. I samband med detta friläggs kalkmålningar i valvet över läktaren av konservator Våga Lindell-Andersson. Till koret tillverkas ett nytt altarbord i ek. Orgeln installeras först 1968 men fungerade aldrig tillfredställande varför den byggs om tio år senare.

1975 isoleras valven. 1989 avfärgas tornet med kalkcementfärg och vid mitten av 1990-talet genomförs en restaurering av tornets lanternin, som återfår sitt ursprungliga utseende med fönster i fyra väderstreck. Ny skåpinredning under trappan i vapenhuset tillkommer 1999 och trappan kompletteras med sättsteg. Ett år senare, i samband med en yttre restaurering, visar färgundersökningar att dekorativa delar som fönster- och portalomfattningar och takfotsgesimser tidigare varit rödfärgade. Sockeln hade haft ett flertal kulörer, bland annat svart, grå och gulbeige. Vid restaureringen ges kyrkan åter rödfärgade dekorativa delar samt gråfärgad sockel.

Kyrkan från sydost 1929. Notera att lanterninen var helt inplåtad innan den vid restaureringen på 1990-talet återfick sitt ursprungliga utseende.

Exteriör

Kyrkans planform utgörs av långhus, lägre och smalare kor med halvrund absid i öster samt ett kraftigt västtorn som delvis är indraget i långhuset. Murverken är uppförda av grovt tuktad sandsten och vilar på en sockel av sandsten och granit. På de romanska delarna skjuter sockeln ut cirka 10 cm utanför fasadlivet. Fasaderna är spritputsade med grovkornig ballast och vitkalkade. Tornet har cementhaltig puts och är därför avfärgad med vit kalkcementfärg. Takfotsgesimser, fönsternischer och dörromfattningar är slätputsade och rödfärgade.

I västtornet återfinns kyrkans huvudentré. Den rektangulära och slätputsade omfattningen är något indragen från fasadlivet och enkelt utformad med lister som ovanför dörren bildar ett rektangulärt liggande parti. På listerna finns äldre handsmidda beslag från en tidigare utåtgående port. Den nuvarande porten sitter indragen från omfattningen och utgörs av en pardörr i lackad ek med fyra fyllningar i vardera dörrblad. I den södra fasaden finns ett fönster i en stickbågig fönsteröppning. Fönstret består av fyra småspröjsade och gråmålade lufter av trä, möjligen furu. På norra fasaden finns en stickbågig blindering. Tornets andra våning har i sydfasaden ett mindre runt fönster av vitmålat trä med korspröjs. Klockvåningens ljudöppningar är rundbågiga, två i varje väderstreck, med ljudluckor av svartmålad spontad panel. Tornets tak utgörs av ett flackt tälttak med lanternin, allt inklätt med rödmålad plåt i skivtäckning. Den åttkantiga lanterninen har ett högre rektangulärt och småspröjsat fönster i ek i varje

Kyrkan från sydöst 2017.

väderstreck. Fönstren är målade med röd oljefärg. Lanterninen har liksom tornet i sig ett flackt tälttak och kröns av ett kors av ek. I tornets fasader syns ett flertal svartmålade ankarslutar.

Långhuset täcks av ett sadeltak med rött enkupigt tegel och har tre rundbågiga fönsteröppningar i norr respektive söder. De djupa och slätputsade nischerna avlutas inåt med en karnisformad omfattning. De kopplade fönstren i lackad ek har fyra småspröjsade lufter, två rektangulära stående och över detta två segmentformade. Solbänkarna är av sandsten. Takfotsgesimsen kragar ut i tre raka språng.

Korets tak, fasader och fönsteröppningar har samma utförande som långhuset. Fönstren, ett i söder och ett i norr, har emellertid sex lufter istället för fyra, men påminner i övrigt om långhusfönstren. I norr- och sydfasaden finns vardera ett dekorativt ankarjärn utformat som en lilja.

Den halvrunda absiden har ett konformat tak som täcks av rödmålad plåt i skivtäckning. I öster finns en mindre taklucka. I söder finns en dörr i en stickbågig djup nisch. Dörrbladet i lackad ek är rakt avslutat med sex fyllningar. Ovan detta finns ett småspröjsat överljus med stickbågig överbåge, även detta i lackad ek. Dörren nås via en stensatt trappa med tre steg. I öster finns en mindre rundbågig medeltida fönsteröppning med fönster från 1900-talet. Det ospröjsade fönstret med kopparbåge och plan-glas sitter långt indraget i murverket. Ovanför fönstret syns två ankarslutar lika de på koret.

Interiör

Genom kyrkans huvudentré i väster nås vapenhuset. Golvet är belagt med kvadratiska röda tegelplattor med halv stens förskjutning. På de vitkalkade väggarna syns här och var underliggande ljusröd puts. Taket utgörs av tornvåningens brädgolv med synliga bjälkar, allt mörkbetsat. Ytterporten utgörs av en pardörr i lackad ek med fyra fyllningar i vardera dörrblad och stora smidesbeslag. Dörren mot långhuset är en stickbågig pardörr med tre fyllningar per dörrblad. Dörröppningen har tidigare varit högre, vilket syns i putsen, men sänktes vid restaureringen 1952. Dörrblad och karm är marmorerade i grågrönt med profiler i ljust rött och vitt, en färgsättning som går igen i förvarings-skåpen under torntrappan utmed norra väggen. Trappan är utförd i mörkbetsat trä. Det gråmålade fönstret i söder har en ospröjsad innerbåge av furu. Mot södra väggen står en bänk från den tidigare bänkinredningen, ett vitrinskåp samt ett slagbord, allt målat i grågrön kulör.

Långhusets golv är belagt med samma kvadratiska tegel som i vapenhuset. Bänk-kvarteren står på upphöjda golv av spontad och lackad furu. Väggarna är putsade och vitkalkade. På väggen mot koret syns fragment av medeltida figurativa kalkmålningar och i den mittersta av de tre travéerna har omfattningarna till kyrkans ursprungliga syd- och nordportaler frilagts. De två östra travéerna är slagna med åttadelade ribbvalv medan det västra är sexdelat. Samtliga ribbor har rektangulär profil men deras tjocklek varierar mellan valven. Sköldbågarna är svagt spetsbågiga. Samtliga valv pryds

Kyrkorummet mot koret i öster.

av kalkmålningar som daterats till kring 1550 och bland annat framställer stiliserade blommor, rankor, stjärnor och fåglar. De rundbågiga fönstren har innerbågar av lackad ek, utan spröjsning och med klarglas. I de spröjsade ytterbågarna sitter antikglas. Den västra travéen upptas av orgelläktaren som vilar på åtta pelare av trä och nås via två svängda trappor utmed långhusets västra vägg. Balustraden utgörs av svarvade dockor och bryts centralt upp av ett femdelat ryggpositiv till orgeln. Balustraden är sedan 1987 förhöjd med ett tunt vitmålat metallräcke, ritat av Uno Nilsson på K-konsult. Läktaren inklusive ryggpositivet är målad i en bruten vit kulör med detaljer i rött, grönt och grått.

Koret avgränsas från långhuset genom den rundbågiga triumfbågen och har även golvnivå två steg högre än långhuset. Trappan utgörs av pikhuggen grå kalksten och är försedd med handledare av svartmålat smide. Golvet är belagt med samma röda tegel som i långhuset. Innanför altarringen, som vilar på ett betongfundament, är golvet ytterligare förhöjt och belagt med gul klinker i diagonalt mönster. Väggar och valv är vitkalkade. På väggarna syns spår av underliggande röd och grå färg, sannolikt från en tidigare kvadermålning. Koret är slaget med ett kryssvalv vars ribbor har rektangulär profil. I valvkappornas svicklar finns skvallerhål. Sköldbågarna är lansettformade. Valvet har kalkmålningar av samma karaktär som de i långhuset. På triumfbågens undersida framställs dels Lucifer omgiven av bland annat fåglar, dels syns ett stadsmotiv med fragment av två stående figurer. Fönstrens innerbågar är liksom i långhuset ospröjsade och försedda med planglas.

Absiden avskärmas från koret av altaruppsatsen samt ett draperi som hänger på en kraftig bjälke. Golvet har samma röda tegel som det övriga kyrkorummet medan väggarna och valvet är vitputsade och pryds av kalkmålningar. På väggarna syns bland annat ett draperingsmotiv samt fragment av romanskt måleri framställande Marias förhärligande och Sankt Laurentius. Innerbågen i den rundbågiga romanska fönsteröppningen rakt i öster är av järn med blyspröjsade antikglas. I söder sitter en pardörr med överljus i en stickbågig muröppning. Dörrbladen är av lackad ek och har sex fyllningar vardera.

På vinden över långhuset syns på väggarna rester av kalkputs från tiden före valvslagningen samt två rundbågiga fönsternischer. Takstolarna över långhus och kor består båda av ek och furu. För långhuset rör det sig om mindre delar ek, sannolikt återanvänt medeltida virke, medan korets tre takstolar är mer intakta, med få inslag av adderad furu. Klockbocken i tornet är även den av ek kompletterad med furu.

Inredning och inventarier

Altaret i ek från 1962 är uppbyggt av ramverk med fyllningar av stående spontade brädor. På baksidan mot absiden finns ett inbyggt värdeskåp. Altarskivan är av ek och täcks av svart laminat.

Altaruppsatsen tillverkades av den i Skåne välrepresenterade träsnidaren Johan Ullberg från Hurva, senare med verkstad i Finnja. Ullbergs produktion av altaruppsatser och predikstolar följer ett tidigt etablerat formspråk, i den stil som något nedlåtande

Predikstolen från 1600-talet. Till vänster i bild syns Johan Ullbergs altaruppsats som tillverkades 1745 eller 1746.

brukar kallas bondbarock, som han under sin nästan 40-åriga yrkesbana upprepar med mindre variationer. Äspinges altarpopsats från 1745 eller 1746 är ett relativt tidigt verk, möjligen hans femte altarpopsats. Nederst finns en predella vars mittparti har inskriptionstavla. Denna bär upp altartavlan som framställer Nattvardens instiftande och inramas av två lisener. Framför dessa står två spiralvridna kolonner med akantuskapitel, vilka flankeras av två större friskulpturer med attributen hjärta respektive bok. Därefter ett entablement som bär upp det höga krönpartiet med volutformade sidoprofiler och ett centralt placerat krucifix. På entablementet står också två friskulpturer i form av puttis med utsträckta händer. Altarpopsatsen restaurerades 1970 av konservator Albert Eriksson och ska då ha återfått sin ursprungliga polykroma bemålning i bland annat blått, rött, grönt och förgyllning.

Den cirkulära *altarringen* i trä består av svarvade balusterdockor målade i en bruten vit kulör med gråmarmorerad överläggare. Balustraden har dörrar åt sydost och nordost och vilar på ett gjutet gråmålat betongfundament med stoppat knäfall klätt med blågrått tyg.

Mot långhusets östra vägg, norr om triumfbågen, finns ett enkelt utformat *dopaltare* av slammat tegel med altarskiva av grå kalksten.

Predikstolen i ek är tillverkad på tidigt 1600-tal och har av konsthistorikern Anna Maria Göransson tillskrivits den namnkunnige träsnidaren Jacob Kremberg. På den firsidiga korgen framställs i relief evangelisterna med respektive attribut, åtskilda av kolonner. Understycket pryds av änglahuvuden och, liksom stora delar av korgen i övrigt, skuren ornamentik. Överstycket är försett textband och har profilerat handfall. Predikstolen är polykromt bemålad i bland annat blått, grått och rött. Färgsättningen lär utgöra det äldsta färgskiktet och framtoggs av konservator C.O. Svensson 1954. Två år tidigare tillkom trappan, vars barriär i lackad och marmorerad ek pryds av kanneleringar och spegelfält. Den sexsidiga foten som bär upp korgen bör också vara ett tillägg av relativt sent datum.

I långhusets nordöstra hörn står den medeltida *dopfunten* i sandsten som har tillskrivits Torrlösagruppen. Den runda cuppan är dekorerad med bland annat repstav och palmettfris. Den något konformade foten har hörntappar och

Den bemålade dopfunten i sandsten är kyrkans äldsta inventarium.

vulst och vilar på en kvadratisk plint. Dopfunten konserverades av C.O. Svensson 1954 och är bemålad i flera lager. Det tidigaste skiktet, det röda, dominerar.

Bänkinredningen från 1952 i slutna kvarter hade ursprungligen 14 bänkrader på var sida mittgången. 2006 borttogs två bänkrader med tillhörande dörrar och gavlar norr om mittgången under orgelläktaren. Ryggstöd och bänkdörrar består av ramverk med profilerade fyllningar medan bänkgavlarna pryds av kopplade pilastrar. Bänkarna är målade och marmorerade i grågrönt med röd accent i ryggstödens falsar. Krönlisten, som även återfinns på skärmarna och utmed långhusväggarna, är grönmålad. Bänkskärmarnas utsidor är brunlaserade och dörrarnas fyllningar har en enkel marmorering. Pilastrar och falsar är bemålade i gult och rött. Bänkarna har dynor klädda med ljusgrönt ylletyg.

Den nuvarande *orgeln* tillverkades av J. Künkels Orgelverkstad AB, Lund 1979 och har 13 stämmor fördelade på två manualer och bas. Fasaden har bevarats från den tidigare orgeln, vilken byggdes 1963 av orgelbyggmästare Frede Aagaard, Lyrestad men installerades först 1968 och aldrig tycks ha fungerat tillfredsställande. Den tredelade fasaden med delvis synliga pipor ritades av arkitekt Finn Ditlevsen. Ett femdelat ryggpositiv ingår i läktarbarriären. Fasaden är bemålad i en bruten vit kulör med detaljer i rött, grått, grönt och förgyllning.

Kyrkan har två *kyrkklockor* av malm. Lillklockan är medeltida men göts om av Andreas Wetterholtz 1762. Storklockan är gjuten 1808 i Kristianstad av Johan H Friis. Båda klockorna är dekorerade med växtornamentik och har inskriptioner.

Till kyrkan hör även en rad ytterligare föremål av kulturhistoriskt intresse. Bland dessa kan nämnas ett triumfkrucifix i trä och ett processionskors i metall. I båda fallen rör det sig om medeltida artefakter, troligen från 1200-talet, vilka nu förvaras på Historiska museet i Lund medan kopior tillverkade på 1900-talet finns i kyrkan.

Kyrkogård

De äldsta delarna av Äspinges kyrkogård ligger precis som för de flesta medeltida kyrkor i dess absoluta närhet. Den första kända utvidgningen skedde 1866, på klockareannexets mark söder, öster och norr om kyrkan. Det är sannolikt denna del av kyrkogården för sin nuvarande utbredning, med kallmur i väster, norr och öster. Ingångar finns i väster och norr genom smidesgrindar med kraftiga vitputsade och plåtavtäckta grindstolpar. Förutom den grusgång som löper från ingångarna och runt kyrkan är marken gräsbevuxen. Gravvårdarna är av äldre karaktär, främst från decennierna kring sekelskiftet 1900 och inramas i enstaka fall av järnstaket eller lågt klipp buxbom. Växtligheten utgörs främst av formklippt buxbom, lågt hållen syren och högresta barrträd som en och tuja. Södra sidan samt delar av de östra och västra inramas av en trädkrans av lindar. Söder om koret anlades 2009 en askgravplats och minneslund, utformad kring en minnessten med intilliggande plantering, ljusbärare samt sittbänk i en mindre syrenberså.

Söder om kyrkan karaktäriseras kyrkogården av äldre högresta gravstenar från tiden kring sekelskiftet 1900.

1890 anlades en ny kyrkogård i norr, vilken nås genom en grind i väster av samma typ som på den äldsta kyrkogården samt en grind längre norrut med annan typ av smidesgrind och järnstolpar, troligen samtida med utvidgningen. Längs de västra, norra och östra sidorna löper en kallmur av natursten och i väster och norr även en hagtornshäck samt en trädkrans. Kyrkogården är uppbyggd kring ett gångsystem av grusade gångar i rutnätsplan. Förutom ett fåtal grusade gravar med stensatta inramningar är kyrkogården i övrigt gräsbevuxen och domineras av glest placerade äldre högresta gravstenar. I öster finns ett fåtal yngre lågt hållna gravvårdar mot en rygghäck av liguster. Vegetationen är sparsam, med ett fåtal buskar som formklippt tuja och rhododendron samt några yngre lövträd.

I början av 1930-talet tillkom den i öster placerade yngsta delen av kyrkogården efter ritningar av trädgårdsarkitekten G.V. Walberg, Malmö. Den har rektangulär planform inringas av kallmurar i natursten samt gräsbevuxna vallmurar. Den södra delen, i höjd med den äldsta delen av kyrkogården, är inte tagen i bruk. Kyrkogården har rätvinkliga grusade gångar och är i övrigt gräsbevuxen. Relativt höga tujahäckar delar in kvarteren och fungerar på vissa ställen även som rygghäckar. I norr och söder finns rader av hamlade lindar. Vid lindraden i söder finns grusade gravplatser med stensatta ramar, övriga gravplatser är gräsbevuxna och saknar inramningar. Gravvårdarna utgörs genomgående av lägre horisontalt hållna stenar, typiska för tiden kring anläggandet och framåt.

Byggnader på kyrkogården

Nordöst om kyrkan, i den yngsta delen av kyrkogårdens sydvästra hörn, ligger ett bårhus uppfört 1948. Av kyrkorådets protokoll framgår att ett första förslag till bårhus av arkitekt Edvin Flink, Lund och byggmästare Sörensson, Hörby hade ogillats av Kungl. Byggnadsstyrelsen, som istället föreslog att man skulle uppföra ett tidigare godkänt förslag för bårhus vid Munkarps kyrka. Byggnaden har rektangulär planform och brant sadeltak utan takutsprång vid gavlarna, täckt av rött enkupigt tegel. De vitputsade fasaderna avslutas uppåt av en enkel takfotsgesims som kragar ut i två språng. Porten utgörs av en rundbågig pardörr i trä med rombmönstrad panel. Över porten hänger ett enkelt träkors. I den andra gaveln finns ett mindre rundbågigt fönster med glasmålningar som tillkommit senare genom donation.

Kulturhistorisk karaktärisering för Äspinge kyrkoanläggning

Äspinge ligger i ett för Mellanskåne typiskt småbrutet odlingslandskap, cirka 5 km nordöst om Hörby. Höjdplatån Linderödsåsen med sina lövskogsdungar gör stort avtryck i landskapsbilden. Fornlämningar i området tyder på en bosättningshistoria som går tillbaka till åtminstone järnåldern. De senaste århundradenas utveckling mot ett modernt samhälle kan avläsas i bland annat det tidigare bycentrals utskiftade gårdar, järnvägens ankomst och sedermera nedläggning av stationen, bränneriet och transformationstationen. Dessa är uttryck för jordbrukets rationalisering, nya kommunikationsmedel, industrialisering, elektrifiering och avfolkningen av landsbygden.

Äspinge kyrka uppfördes på 1200-talet. Senare under medeltiden har byggnadskroppar adderats, av vilka vapenhuset i söder och gravkoret i norr sedan länge är rivna. Tornet tillkom 1844. Exteriören karaktäriseras idag av de medeltida byggnadsdelarna i typiskt utförande, långsmalt långhus, lägre och smalare kor med halvrund absid samt de på 1800-talet förstörade fönsteröppningarna och det adderade breda och satta tornet med sin framträdande inplåtade lanternin. Fasadgestaltningen med rödfärgade takfotsgesimser, fönsternischer och portalomfattningar samt kor-, torntakens och lanterninens röda plåt mot de vitputsade fasaderna sätter även stor prägel på helhetsbilden.

I interiören kommer kyrkans 800-åriga historia till uttryck genom representanter för varje sekel. Från 1200-talet bevarar kyrkan de romanska byggnadsvolymer, omfattningarna till de ursprungliga nord- och sydportalerna samt dopfunten i sandsten. Här bör även nämnas den under golvnivå intakta romanska altartrappan i sju steg, vilken är mycket sällsynt. Korets takstol är möjligen romansk. Från senare medeltid återfinns den adderade västra travén och 1400-talets valvslagningar, vars kalkmålningar i största utsträckning tillkom vid 1500-talets mitt. Dessa delar har höga byggnads- och konsthistoriska värden, inte minst de säregna kalkmålningarna som är av stor betydelse för upplevelsen av kyrkorummet och tros ha tillkommit efter reformationen då traditio-

nen med kalkmålningar avtog. 1600-talet representeras av predikstolen, som av konsthistoriker Anna Maria Göransson utpekats som ett av den namnkunnige träsnidaren Jacob Krembergs första verk, vilket gör den synnerligen intressant ur konsthistoriskt perspektiv. 1700-talets stora bidrag är Johan Ullbergs altaruppsats, som är ett relativt tidigt verk i Ullbergs nästan 40-åriga produktion av altaruppsatser och predikstolar, möjligen hans femte predikstol, där alla följer ett repetitivt mönster i så kallad bondbarock med mycket små variationer. 1800-talets största avtryck är precis som exteriört tornet och de förstörade fönsteröppningarna som skapar ett ljust kyrkorum enligt dåtidens ideal. Läktaren, som även då den förkortats på 1900-talet och nu endast har funktion som orgelläktare, bär på historien om 1800-talet befolkningsökning som var den bakomliggande orsaken till dess tillkomst. Eiler Græbes restaureringar på 1950-talet sätter stor prägel på kyrkorummet, främst genom den slutna bänkinredningen, tegelgolven, innerdörrarna och fönsterbågarna i lackad ek samt placeringen av den fasta inredningen. Dessa detaljer håller, liksom förändringarna av läktaren på 1960-talet, genomgående en hög material- och hantverksmässig kvalitet.

De två äldsta delarna av Äspinge kyrkogård, närmast kyrkan samt 1890-talets utvidgning i norr, karaktäriseras av gräsbevuxna ytor med sparsam vegetation och glest placerade högresta gravvårdar från decennierna kring sekelskiftet 1900. Den yngsta delen i öster präglas av de kyrkogårdsideal som fick sitt genombrott ungefär samtidigt som utvidgningen, det vill säga kring 1930. Typiska uttryck är de lägre och horisontellt hållna gravstenarna, rygghäckarna, de rätvinkliga gångsystemen samt raderna av hamlade lindar. Det vid slutet av 1940-talet uppförda bårhuset ansluter väl till denna karaktär.

Att tänka på

- Äspinge kyrka bevarar i stor utsträckning medeltida byggnadsdelar vilka besitter höga byggnadshistoriska värden. Kalkmålningarna från mitten av 1500-talet har ett säregnet formspråk vilket gör dem intressanta ur ett konsthistoriskt perspektiv. Dessa delar bör visas extra stor hänsyn i förvaltningen av kyrkan.
- Inredning och byggnadsdetaljer som tillkom vid 1950- och -60-talens restaureringar håller hög material- och hantverksmässig kvalitet och binder samman kyrkorummet. Detta bör beaktas vid alla eventuella förändringar, även små åtgärder kan påverka helhetsmiljön.
- Korets takstol kan vara romansk, möjligen ursprunglig från kyrkans uppförande. En åldersbestämning bör utföras innan eventuella ingrepp i konstruktionen sker.

Skydd m.m.

Kyrkan och kyrkogården skyddas som kyrkligt kulturminne enligt 4 kap. kulturmiljölagen.

Kyrkan och kyrkogården ligger inom registrerat fornlämningsområde Äspinge 37:1.

Lämningen avser kyrkbyns utsträckning enligt 1825 års karta och skyddas enligt 2 kap. kulturmiljölagen.

Källor och litteratur

Underhållsplan Äspinge kyrka (2005-11-30), AIX Arkitekter AB, Stockholm.

Banning, K. *A Catalogue of Wall-Paintings in the Churches of Medieval Denmark 1100–1600: Scania, Halland, Blekinge*. Köpenhamn: Akademisk Forlag, 1976.

Göransson, Anna Maria. *Jacob Kremberg i Frosta härad*. Frostabygden 1977: <http://www.bygdeband.se/sverige/skane-lan/frosta-harads-hembygdsforening/frosta-harads-hembygdsforening/gardstanga/bild/471270/>, hämtad 2018-02-21.

Karlson, W. *Johan Ullberg: en skånsk träskulptör under 1700-talet*. http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/1929_348, hämtad 2018-02-23.

Larsson, B. *Äspinge kyrka: kort beskrivning*. Hörby: Äspinge kyrkoråd, 1979.

Diverse arkivmaterial, antikvarisk-topografiska arkivet (ATA), Stockholm.

Länsstyrelsen Skåne. Kulturmiljöprogram. Särskilt värdefulla kulturmiljöer i Skåne: <http://www.lansstyrelsen.se/skane/Sv/samhallsplanering-och-kulturmiljo/landskapsvard/kulturmiljoprogram/sarskilt-vardefulla-kulturmiljoer-i-skane/horby/Pages/Aspinge.aspx>, hämtad 2018-02-23.

Riksantikvarieämbetet. Fornsök: <http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html>, hämtad 2018-03-02.

Riksantikvarieämbetet. Kulturmiljöbild: <http://kmb.raa.se/cocoon/bild/kont-44122f4d7118463c81646e106e473b713f5d4d3c>, hämtad 2018-02-26.

Platsbesök 2017-10-10.

Övriga uppgifter

Inventeringsdatum: 2017-10-10

Fältinventering: Henrik Nilsson och Max Laserna

Foto (där inte annat anges): Henrik Nilsson och Max Laserna

Layout: Henrik Nilsson

Kvalitetsgranskning: Max Laserna, byggnadsantikvarie

Färdigställd: 2018-05-08